

Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση: πέντε χρόνια μετά.

Το καλοκαίρι του 2006 και στη συνέχεια το χειμώνα του 2007 με την κατάθεση του νόμου-πλαίσιο για τα ΑΕΙ και την απόπειρα αναθεώρησης του άρθρου 16 ζήσαμε το κίνημα των καταλήψεων στα πανεπιστήμια. Ο αγώνας αυτός όπως και η απεργία των δασκάλων επανέφεραν και ανανέωσαν τη συζήτηση σχετικά με το ρόλο της εκπαίδευσης, των εκπαιδευτών και των εκπαιδευομένων εντός του καπιταλιστικού καταμερισμού της εργασίας. Με την έκδοση «Κρίση, Αναδιάρθρωση και Ταξική Πάλη στα Πανεπιστήμια» θέλαμε να συμβάλουμε σε αυτή τη συζήτηση περιοριζόμενοι όμως στην ανώτατη εκπαίδευση. Θέλαμε να απομυστικοποιήσουμε την επίθεση που δεχόμασταν από το κεφάλαιο δεδομένου ότι οι μεταρρυθμίσεις που επιχειρούνται στα ελληνικά πανεπιστήμια έχουν ήδη εδώ και χρόνια πραγματοποιηθεί στις ΗΠΑ και στο Ηνωμένο Βασίλειο, γι' αυτό το λόγο και τα κείμενα που μεταφράσαμε αναφέρονται στις εκεί εμπειρίες. Θέλαμε επίσης να αναδείξουμε τον τρόπο με τον οποίο η ταξική πάλη ανατροφοδοτεί ή αναχαιτίζει τις μεταρρυθμίσεις αυτές, δημιουργώντας μορφές άρνησης άλλοτε ανοιχτές και άλλοτε υπόγειες. Σήμερα, σχεδόν πέντε χρόνια μετά, ένας νέος, σκληρότερος και πιο επιθετικός νόμος για την ανώτατη εκπαίδευση επιδιώκει την συνολική αναδιάρθρωση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Και αυτός ο νόμος προκάλεσε ένα καινούριο κύμα καταλήψεων και αγώνων.

Καταρχάς, θα πρέπει να κάνουμε δυο παρατηρήσεις:

1. Η αναγκαιότητα από την πλευρά του κράτους για έναν ακόμα νόμο δείχνει ότι ο προηγούμενος, παρότι ψηφίστηκε απέτυχε σε μεγάλο βαθμό να εφαρμοστεί και να εκπληρώσει, τους στόχους του: περαιτέρω προώθηση της επιχειρηματικοποίησης, και των ιδιωτικοοικονομικών κριτηρίων, εντατικοποίηση της φοιτητικής εργασίας, επιβολή των διαδικασιών πειθάρχησης/αξιολόγησης, όξυνση του ανταγωνισμού ανάμεσα στους φοιτητές, κατάργηση του ασύλου, «αποστείρωση» των σχολών από την ανταγωνιστική πολιτική. Αυτή η αποτυχία είναι αποτέλεσμα τόσο των ανοιχτών αγώνων του πρόσφατου παρελθόντος όσο και των καθημερινών, αφανών ίσως, αντιστάσεων μέσα στα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Ας μην ξεχνάμε ότι το κίνημα των καταλήψεων όχι μόνο δημιούργησε νέες κοινότητες αγώνα αλλά υπήρξε και ένας από τους παράγοντες που συνέβαλλαν στην κοινωνική έκρηξη που ακολούθησε: στην εξέγερση του Δεκέμβρη του 2008.
2. Οι σημερινές κινητοποιήσεις στην εκπαίδευση εντάσσονται σε ένα γενικότερο πλαίσιο αγώνων ενάντια στην απόπειρα ριζικής αναδιάρθρωσης των κοινωνικών/ταξικών σχέσεων στην ελληνική κοινωνία. Δεν είναι πλέον «απομονωμένες», με την έννοια ότι γίνονται παράλληλα με άλλους αγώνες. Σήμερα λοιπόν, οι αγώνες στο πανεπιστήμιο, είναι ίσως ευκολότερο να συναντηθούν, να συνδεθούν, να ενισχύσουν και να ενισχυθούν από άλλους αγώνες στους χώρους παραγωγής και αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων.

Άλλωστε, η κρίση του εκπαιδευτικού συστήματος δεν είναι παρά μια μονό όψη της κρίσης των καπιταλιστικών σχέσεων συνολικά. Δηλαδή, κρίση των σχέσεων εκμετάλλευσης και των πολιτικών κ ιδεολογικών μορφών που τις νομιμοποιούν. Σήμερα, αυτό γίνεται πιο εμφανές από ποτέ καθώς η αναπαραγωγή, η πειθάρχηση και η διαίρεση της εργατικής δύναμης, που αποτελούν βασικές λειτουργίες της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, βρίσκονται στο κέντρο των νόμων που προωθεί το κράτος για τις ανάγκες της καπιταλιστικής συσσώρευσης, η οποία βρίσκεται σε βαθιά ύφεση.

Η υποτίμηση και η πειθάρχηση της εργατικής δύναμης, το τσάκισμα των προσδοκιών της εργατικής τάξης, η ένταση του αισθήματος ανασφάλειας και φόβου στο λιγότερο ή περισσότερο εκπαιδευμένο προλεταριάτο, η ενίσχυση των κοινωνικών διαχωρισμών, το υλικό και πνευματικό φτώχμα μας, συγκροτούν τον πυρήνα των αλλαγών για την ανάκαμψη της καπιταλιστικής οικονομίας. Δηλαδή για την ανάκαμψη της παραγωγικότητας και της κερδοφορίας του ελληνικού κεφαλαίου.

Στο πλαίσιο αυτής της **ταξικής επίθεσης και τρομοκρατίας** με στόχο το ξεπέραςμα της κρίσης προς όφελος του κεφαλαίου εντάσσεται και η πρόσφατη αναδιάρθρωση της τριτοβάθμιας και όχι μόνο εκπαίδευσης. Η καπιταλιστική επίθεση στο πεδίο της κοινωνικής αναπαραγωγής δεν μπορεί να αφήνει εκτός το πανεπιστήμιο. Εκεί είναι που θα παραχθούν οι μάζες ειδικευμένων εργαζομένων που θα πρέπει πλέον να εισέρχονται στην αγορά εργασίας χωρίς απαιτήσεις, χωρίς προσδοκίες, έτοιμες να δουλεύουν πολύ και να πληρώνονται λίγο. Ταυτόχρονα, η όλο και μεγαλύτερη μετακύλιση του κόστους των σπουδών από το κράτος στους φοιτητές και τις οικογένειές τους, είναι ένας επιπλέον τρόπος «εξορθολογισμού» της σχέσης προσφοράς και ζήτησης στην αγορά εργασίας, προς μια κατεύθυνση όλο και μεγαλύτερης σύνδεσης της εκπαίδευσης με τις ανάγκες της καπιταλιστικής παραγωγής.

Για να μιλήσουμε όμως συγκεκριμένα για την κρίση της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τα εξής ιδιαίτερα χαρακτηριστικά:

1. διαρκεί εδώ και τουλάχιστον 30 χρόνια
2. συνδέεται με την αδυναμία πλήρους σύνδεσης πανεπιστημίου και παραγωγής
3. καθώς και με την αδυναμία πλήρους ικανοποίησης των προσδοκιών της εργατικής τάξης η οποία τουλάχιστον μέχρι σήμερα αντιλαμβανόταν (λιγότερο η περισσότερο) το πανεπιστήμιο ως μια διέξοδο που εξασφάλιζε σταθερή και καλά αμειβομένη εργασία αλλά και ως ανελκυστήρα εντός της κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

Για αυτό το λόγο πρέπει να την εξετάσουμε σε ένα ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο.

Η προσέγγιση μας εστιάζει στο μαζικό και δημόσιο πανεπιστήμιο, δηλαδή το πανεπιστήμιο όπως διαμορφώθηκε στη Δύση μετά το Β΄ ΠΠ, και στη Ελλάδα ειδικά, μετά την μεταπολίτευση. Το μαζικό πανεπιστήμιο αναπτύσσεται μέσα στο πλαίσιο του σοσιαλδημοκρατικού «συμβιβασμού» μια περίοδο ραγδαίας καπιταλιστικής ανάπτυξης που ακολούθησε την εκτεταμένη καταστροφή σταθερού και μεταβλητού κεφαλαίου που επέφερε ο πόλεμος. Το κράτος αναλαμβάνει εξολοκλήρου την ευθύνη της οργάνωσης και της λειτουργίας του πανεπιστημίου προσπαθώντας να το εντάξει όσο καλύτερα γίνεται στο πλαίσιο της καπιταλιστικής παραγωγής που την περίοδο αυτή απαιτεί γρήγορους ρυθμούς τεχνολογικής ανανέωσης. Η εφαρμοσμένη έρευνα ενισχύεται σε σχέση με τη βασική και ενσωματώνονται τεχνικοί κλάδοι στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Ωστόσο, υπάρχει και μια άλλη όψη της κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής που οδήγησε στη μαζικοποίηση του πανεπιστημίου. Ήταν η προσπάθεια του κράτους να προλάβει και να απορροφήσει τις κοινωνικές εντάσεις και προσδοκίες.

Για παράδειγμα στις ΗΠΑ, όταν μετά τον Β΄Π.Π εμφανίστηκε μια μεγάλη μάζα άνεργων βετεράνων, προωθήθηκε η ψήφιση ενός νόμου που τους παρείχε τη δυνατότητα να σπουδάσουν, προσφέροντάς τους υποτροφίες που κάλυπταν τα δίδακτρα και τα βιβλία, ακόμα και χαμηλότοκα δάνεια για την αγορά κατοικιών. Ωστόσο, παρά αυτή την πρώτη θεαματική αύξηση του φοιτητικού πληθυσμού, το μαζικό πανεπιστήμιο με τη σημερινή μορφή του διαμορφώνεται τη δεκαετία του '60. Η σύνδεση των σπουδών με την ανεύρεση καλύτερων θέσεων εργασίας που πρόσφεραν υψηλότερους μισθούς και μεγαλύτερη ασφάλεια, δημιούργησε το αίτημα για διευκόλυνση της πρόσβασης στα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Τα κινήματα της δεκαετίας του '60 ενίσχυσαν αυτήν την τάση απαιτώντας την ευκολότερη πρόσβαση των μειονοτήτων στα αμερικάνικα πανεπιστήμια.

Στην Ελλάδα η μαζικοποίηση του πανεπιστημίου ξεκίνησε τη δεκαετία του '70 με την ίδρυση των περιφερειακών πανεπιστημίων και την αύξηση του αριθμού των εισακτέων στο πανεπιστήμιο κάτω από την κοινωνική πίεση η οποία συνεχίζεται αμείωτη μέχρι σήμερα. Με τη μαζικοποίηση του πανεπιστημίου αυτή την περίοδο, το σημαντικό δεν είναι πια η ταξική καταγωγή των φοιτητών αλλά η διαμόρφωση και η ένταξή τους στους κοινωνικούς ρόλους που απαιτεί ο καπιταλιστικός καταμερισμός της εργασίας. Με το κεφάλαιο να έχει έναν όλο και περισσότερο κοινωνικό χαρακτήρα, οι υπεύθυνοι για τη χάραξη των πολιτικών του αντιλήφθηκαν ότι για να βελτιωθεί η απαιτούμενη για την ανάπτυξη τεχνολογία, απαιτούνταν και η επένδυση στον ανθρώπινο παράγοντα της παραγωγικής διαδικασίας, στο εργατικό δυναμικό. Οι απόφοιτοι του πανεπιστημίου αποτελούσαν την ειδικευμένη και αναβαθμισμένη εργατική δύναμη, με άμεσο αντίκτυπο στο ύψος του μισθού και τις δυνατότητες κοινωνικής ανέλιξης.

Η μορφή λοιπόν και η λειτουργία του μαζικού πανεπιστημίου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις ανάγκες της συσσώρευσης του κεφαλαίου, της αναπαραγωγής αλλά και της νομιμοποίησης των καπιταλιστικών σχέσεων.

Συνοπτικά, η λειτουργία του πανεπιστημίου συνίσταται στα εξής, τα οποία σε γενικές γραμμές διατηρούνται σε όλες τις φάσεις της ανάπτυξης του.

1. Το πανεπιστήμιο, όντας μέρος του συστήματος εκπαίδευσης αναπαράγει το βασικό για την καπιταλιστική παραγωγή διαχωρισμό ανάμεσα σε χειρωνακτική και διανοητική εργασία.
2. Αναπαράγει και πειθαρχεί/κατανέμει/διαιρεί την εργατική δύναμη ανάλογα με τις ανάγκες της καπιταλιστικής συσσώρευσης.
3. Προωθεί την κινητικότητα της εργατικής δύναμης μέσω της παροχής βασικών δεξιοτήτων για τους αποφοίτους του.
4. Συμμετέχει ενεργά στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων μέσω της επιστημονικής έρευνας.

5. Αποτελεί σημαντικό ιδεολογικό μηχανισμό που προωθεί την εξατομίκευση και τον ανταγωνισμό ανάμεσα στο προλεταριάτο, πραγματώνοντας έστω και μερικά τις προσδοκίες για επαγγελματική αποκατάσταση και κοινωνική ανέλιξη.

6. Παράγει τα ανώτερα διευθυντικά στελέχη.

Άρα όταν μιλάμε για κρίση του πανεπιστημίου, θα πρέπει να την εντοπίσουμε σε αυτές τις λειτουργίες του και κυρίως στην λειτουργία της αναπαραγωγής και πειθάρχησης/κατανομής της εργατικής δύναμης.

Ας δούμε όμως πιο συγκεκριμένα την ελληνική περίπτωση:

Τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, περίοδο αγωνιώδους σταθεροποίησης του αστικού κράτους, το φοιτητικό κίνημα, που λειτουργεί ως παράρτημα των νέων πολιτικών κομμάτων, αγωνίζεται για την αποχουνοποίηση του πανεπιστημίου, για «δημοκρατικές θεσμικές αλλαγές», για ένα «Δημοκρατικό Καταστατικό Χάρτη των ΑΕΙ», για αύξηση των εισακτέων. Ο εθνικός-δημοκρατικός-αντιιμπεριαλιστικός χαρακτήρας του μαζικού φ.κ. και η αδυναμία της δεξιάς να ελέγξει ιδεολογικά τον αυξανόμενο φοιτητικό πληθυσμό αφήνουν χώρο για την ανάπτυξη δυναμικών μειοψηφιών. Οι μειοψηφίες αυτές εκμεταλλεύονται την αδυναμία του αυταρχικού κράτους να ενσωματώσει τα δημοκρατικά αιτήματα για να θέσουν ζητήματα που αφορούν το ρόλο της εκπαίδευσης σε μια αναπτυσσόμενη καπιταλιστική κοινωνία. Η δεξιά κυβέρνηση αντιδρά στην άνοδο του φ.κ. επιδιώκοντας την απομαζικοποίηση των ΑΕΙ, την επέκταση της τεχνικής εκπαίδευσης και τη ψήφιση του νόμου 815 που προβλέπει την εντατικοποίηση των σπουδών (v+2), την ενίσχυση της καθηγητικής έδρας κ.ά. Η προσπάθειά της αυτή αποτυγχάνει και το κίνημα των καταλήψεων του 1979 μπορούμε να πούμε ότι εγκαινιάζει μια τριαντάχρονη ιστορία κοινωνικών αγώνων μέσα στα πανεπιστήμια που μπλόκαραν ή καθυστέρησαν τις απανωτές μεταρρυθμίσεις και προκάλεσαν μια διαρκή εκπαιδευτική κρίση.

Με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, μαζί με τη συγκρότηση ενός υποτυπώδους «κοινωνικού κράτους» ψηφίζεται και ο νόμος 1268/82 που έρχεται να ικανοποιήσει χρόνια αιτήματα του κατώτερου διδακτικού προσωπικού, εισάγει τα μεταπτυχιακά και τα εξάμηνα και θεσμοθετεί τη φοιτητική συμμετοχή στα πανεπιστημιακά όργανα. Ταυτόχρονα, στα ίδια πλαίσια της λεγόμενης «φιλολαϊκής» πολιτικής, αυξάνεται ο αριθμός των εισακτέων στην τρίτοβάθμια εκπαίδευση. Η επιβολή του κράτους των κομμάτων μέσα στο πανεπιστήμιο και οι «δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις» δεν αρκούν για να εξορθολογίσουν την ανώτατη εκπαίδευση και να τη συνδέσουν με την παραγωγή, αφού αυτή εξαρτάται άμεσα από τη συγκυρία του κύκλου καπιταλιστικής συσσώρευσης. Αντιθέτως λειτούργησαν περισσότερο ως απορρόφηση των κοινωνικών εντάσεων και προσδοκιών.

Ως τα μέσα της δεκαετίας του '80, η εκπαίδευση πανεπιστημιακού επιπέδου, με όλα όσα αυτή συνεπαγόταν (απόκτηση ενός «ισχυρού» πτυχίου που με τη σειρά του θα οδηγούσε στην κατάληψη μιας μη απαξιωμένης, κοινωνικά και οικονομικά, θέσης εργασίας στο δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα) φάνταζε, και ως ένα σημείο ήταν, το μέσο εξασφάλισης της επαγγελματικής αποκατάστασης και της κοινωνικής ανέλιξης. Το γεγονός αυτό με τη σειρά του προκάλεσε μια έκρηξη των προσδοκιών για κοινωνική άνοδο, η οποία σε συνδυασμό βέβαια με άλλες εκφάνσεις του ταξικού ανταγωνισμού δε θα μπορούσε παρά να οδηγήσει στην όξυνση της αντίφασης μεταξύ των δύο βασικών λειτουργιών του καπιταλιστικού κράτους: της αναπαραγωγής/κατανομής/διαίρεσης/κυκλοφορίας της εργατικής δύναμης που πρέπει να εισαχθεί στην παραγωγή από τη μια και της νομιμοποίησης των εκμεταλλευτικών κοινωνικών σχέσεων από την άλλη.

Η ηγεμονία της διανοητικής σε σχέση με τη χειρωνακτική εργασία είχε εδραιωθεί τόσο στο ιδεολογικό επίπεδο όσο και υλικά με τη διαφοροποίηση των μισθών και των αντίστοιχων συνθηκών εργασίας. Αυτό αρχικά αποτελούσε μια στρατηγική επιλογή του ελληνικού κράτους για τη δημιουργία ενός τεχνικο-επιστημονικού σώματος δημόσιων υπαλλήλων, για περισσότερη και ποιοτικότερη εκπαίδευση στα πλαίσια της μεταπολιτευτικής κρατικά ελεγχόμενης καπιταλιστικής ανάπτυξης. Σιγά-σιγά όμως, όλο και μεγαλύτερα κομμάτια της εργατικής τάξης άρχισαν να βλέπουν τους πανεπιστημιακούς ή άλλους τίτλους που κατείχαν να μην έχουν πλέον υλικό αντίκρισμα. Οι γενικευμένες απαιτήσεις για μια εξασφαλισμένη θέση εργασίας έφτασαν κάποια στιγμή σε αναντιστοιχία με τις ανάγκες μιας αγοράς εργασίας που «απελευθερωνόταν» και γινόταν πιο ελαστική. Η επιλεκτική/κατανομητική λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος σύντομα θα βρισκόταν σε κρίση και άρα το πανεπιστήμιο θα έπρεπε να αναδιαρθρωθεί, εξαιτίας της ανεπάρκειας του.

Ταυτόχρονα, με την κρίση της σοσιαλδημοκρατίας καταρρέει και η συμμαχία των «προοδευτικών, δημοκρατικών δυνάμεων» μέσα στο φοιτητικό κίνημα. Η ΕΦΕΕ λειτούργησε σχετικά ενιαία τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης όταν την ΠΑΣΠ και την ΠΣΚ ένωνε το όραμα της μεγάλης «δημοκρατικής αλλαγής», όταν δηλ. τα στελέχη τους αποσκοπούσαν στην επάνδρωση του κρατικού μηχανισμού που θα αντικαθιστούσε τη δεξιά. Από την άλλη μεριά, η άνοδος της ΔΑΠ τη δεκαετία του '80 εκφράζει με στρεβλό τρόπο την νίκη της κριτικής της πολιτικής που αρθρώθηκε στις καταλήψεις του '79 από τους αυτόνομους και με πολύ ξεκάθαρο τρόπο τη σταδιακή απόσυρση στην ιδιωτική σφαίρα. «Τα θέλουμε όλα και τα θέλουμε τώρα» έγραφε ένα πανό της ΔΑΠ το 87.

* * *

Από το 1985 και μετά, συντελείται επίσης μια στροφή από τις «δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις» προς την «αναβάθμιση των ΑΕΙ»: διάσπαση σχολών, απομαζικοποίηση των αθηναϊκών ΑΕΙ, επιλεκτική προώθηση στα μεταπτυχιακά. Πίσω από την ανερχόμενη φιλολογία περί της «δημοσιονομικής κρίσης» των ΑΕΙ (η οποία πάει πακέτο με τη φιλολογία της εποχής περί «προβληματικών ΔΕΚΟ») και του «φάσματος της ανεργίας» που αντιμετωπίζουν οι πτυχιούχοι βρίσκεται η **κατανημητική κρίση** της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης λόγω της έκρηξης του φοιτητικού πληθυσμού που είχε προηγηθεί. Στις καταλήψεις του 1987 διαμορφώνονται τα χαρακτηριστικά που θα κυριαρχήσουν τα επόμενα είκοσι χρόνια μέσα στο φ.κ.: άμαζες καταλήψεις, μαζικότερες διαδηλώσεις, «ελεγχόμενη σύγκρουση» με τα ΜΑΤ υπό την καθοδήγηση της μειοψηφικής νέας αριστεράς του φ.κ., μετατροπή της ΔΑΠ σε απεργοσπαστικό μηχανισμό μέσα στα ΑΕΙ. Το αποτέλεσμα του κινήματος του '87 ήταν η επιβράδυνση της αναδιάρθρωσης και η ανάδυση νέων δυναμικών μειοψηφιών που εστιάζουν στην επισφάλεια των νέων εργασιακών σχέσεων στον ιδιωτικό τομέα.

Η οικουμενική-διακομματική συναίνεση του 1989-90 ανοίγει το δρόμο προς την πραγματική «εκσυγχρονιστική» αναδιάρθρωση στην εκπαίδευση. Ο νόμος Σουφλιά του 1992 –που προβλέπει κατάρτιση των ΑΕΙ σε δύο κύκλους σπουδών, κρατική επιτροπή αξιολόγησης του έργου των ΑΕΙ, θέσπιση εσωτερικών κανονισμών (με διατάξεις εναντίον των καταλήψεων), μείωση κοινωνικών παροχών, ενίσχυση της εξουσίας των τακτικών καθηγητών, δημιουργία Ερευνητικών Πανεπιστημιακών Ινστιτούτων ως ΝΠΙΔ- αποτελεί το σημείο καμπής των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων. Παρά το γεγονός ότι μένει ανεφάρμοστος λόγω των φοιτητικών κινητοποιήσεων, οι καθηγητές που έχουν υπό την εποπτεία τους ερευνητικά προγράμματα και ευρωπαϊκά κονδύλια προωθούν μέσα στη δεκαετία του '90 την «αθόρυβη επιχειρηματοποίηση των ΑΕΙ».

Η εξέλιξη αυτή ευνοείται από τις αλλαγές που έχουν συντελεστεί στη σφαίρα της οικονομίας –αναδιάρθρωση ή ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων, ελαστικοποίηση της αγοράς εργασίας, επέκταση της υπερεργασίας καθώς και της μαύρης ή επισφαλούς εργασίας στο δημόσιο τομέα, υποτίμηση μισθών, αποβιομηχάνιση των αστικών κέντρων, αύξηση των επενδύσεων στον τριτογενή τομέα, γενικευμένη απορρύθμιση των όποιων θεσμών «κοινωνικού κράτους» – και από τη γενική απαίτηση για ένα «νέου τύπου» εργατικό δυναμικό.

Η σημαντικότερη εξέλιξη από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μετά ήταν η τεράστια αύξηση του φοιτητικού πληθυσμού (το 1993 φοιτούσε το 26,7% των νέων από 18 έως 21 ετών και το 2004 φτάνει το 60,3%, χωρίς να υπολογίσουμε τους σπουδαστές των ΙΕΚ, των ΚΕΣ και των πανεπιστημίων του εξωτερικού). Η εντυπωσιακή αυτή αύξηση οφείλεται σε τέσσερις κυρίως λόγους:

α) στις φανερές και υπόγειες αντιδράσεις που ακολούθησαν τη ψήφιση του νόμου Αρσένη το 1997-νόμος ο οποίος ήθελε να ρυθμίσει την εισροή στα ΑΕΙ-ΤΕΙ, εισάγοντας αυστηρές διαδικασίες επιλογής και διαχωρισμού των εκπαιδευόμενων από το Λύκειο

β) στην ανάγκη απορρόφησης των ευρωπαϊκών κοινοτικών πόρων για την ίδρυση νέων πανεπιστημιακών τμημάτων. Τα τμήματα αυτά στήθηκαν στην επαρχία και τόνωσαν το τοπικό εισόδημα

γ) στους σχεδιασμούς της κρατικής διαχείρισης της ανεργίας για τη συγκρότηση μιας δεξαμενής εφεδρικής, σύνθετης και φθηνής –λόγω πληθωρισμού των πτυχίων- εργατικής δύναμης και

δ) στις απαιτήσεις του τριτογενή τομέα για ειδικευμένο προσωπικό που να προέρχεται από αυτήν τη δεξαμενή, ένας τομέας που γνώρισε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης από τα μέσα της δεκαετίας του '90 μέχρι το πρόσφατο ξέσπασμα της ύφεσης το 2009.

ε) Στο γεγονός ότι η μαζική εισροή μεταναστών εξασφάλιζε μια μεγάλη δεξαμενή φτηνής εργατικής δύναμης προορισμένης για τις χειρωνακτικές / ανειδίκευτες εργασίες.

Ο νόμος Αρσένη είχε και μία σημαντική ιδεολογική λειτουργία: η δυνατότητα που παρείχε για πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση νομιμοποιούσε τις εκμεταλλευτικές σχέσεις καθώς ανταποκρινόταν στις προσδοκίες της εργατικής τάξης για κοινωνική άνοδο τρέφοντας τις ψευδαισθήσεις της «επιτυχούς καριέρας». Βέβαια τη στιγμή της εισόδου στο πανεπιστήμιο, οι μελλοντικοί απόφοιτοι δεν μπορούσαν να φανταστούν ότι λίγα χρόνια θα αποτελούσαν τη μελλοντική «γενιά των 700 ευρώ».

Με την προσπάθεια εφαρμογής της διακήρυξης της Μπολόνια (1999), οι τάσεις εξορθολογισμού θα επανέλθουν δριμύτερες, ως κομμάτι ενός πιο ολοκληρωμένου νεοφιλελεύθερου σχεδίου αναδιάρθρωσης της ανώτατης εκπαίδευσης, σηματοδοτώντας παράλληλα τη σύμπλευση του ελληνικού κεφαλαίου με τη συνολικότερη καπιταλιστική αναδιάρθρωση σε παγκόσμια κλίμακα. Φυσικά, αυτή η αναδιάρθρωση δεν αφορά μονάχα την εκπαίδευση αλλά και το στενά συνδεδεμένο με αυτήν χώρο της αγοράς εργασίας και της κοινωνικής ασφάλισης. Και αυτή την περίοδο έχουμε φοιτητικούς αγώνες (2000-2001) οι οποίοι κ πάλι εμποδίζουν ή επιβραδύνουν την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων.

Ο νέος νόμος-πλαίσιο για την ανώτατη εκπαίδευση, ο οποίος αρχικά είχε κατατεθεί ως προσχέδιο από την κυβέρνηση στα μέσα του 2006 και τελικά ψηφίστηκε εν μέσω του δεύτερου γύρου φοιτητικών κινητοποιήσεων το Μάρτη του 2007, γνωστός και ως «μεταρρύθμιση Γιαννάκου», επιχειρούσε να κατοχυρώσει νομικά και να ενισχύσει τις πραγματικές τάσεις επιχειρηματοποίησης και φιλελευθεροποίησης του πανεπιστημίου, αλλά οι περισσότερες διατάξεις του εφαρμόστηκαν μερικά ή και καθόλου. Η διάταξη που επέβαλε τον περιορισμένο χρόνο σπουδών (v+2) με σκοπό την εντατικοποίηση των σπουδών και την πειθάρχηση των φοιτητών δεν εφαρμόστηκε και για αυτόν το λόγο συμπεριλαμβάνεται ξανά και στο νέο νόμο πλαίσιο. Η έντονη επιβολή της εργασίας μέσω της χορήγησης φοιτητικών δανείων και ανταποδοτικών υποτροφιών στους φοιτητές με υποχρέωση να εργαστούν ως μερικώς απασχολούμενοι εντός του εκάστοτε πανεπιστημιακού ιδρύματος) δεν «περπάτησε» και προτείνεται εκ νέου στο νέο νόμο. Ειδικότερα μέτρα πειθάρχησης των φοιτητών και των εργαζόμενων μέσα στο πανεπιστήμιο, όπως η αύξηση του ελάχιστου αριθμού διδακτικών εβδομάδων με στόχο την αποτροπή καταλήψεων επί ποινή απώλειας του εξαμήνου, εισαγωγή εσωτερικού κανονισμού με πληθώρα πειθαρχικών διατάξεων, χρησιμοποιήθηκε ως φόβητρο ενάντια στις φοιτητικές κινητοποιήσεις, αλλά χωρίς να εφαρμοστεί, εκτός από μεμονωμένες περιπτώσεις.

Ο νόμος για την αξιολόγηση, που είχε ψηφιστεί από το 2005 επιχειρούσε να συνδέσει τη χρηματοδότηση με την επίτευξη ποσοτικών στόχων από το κάθε πανεπιστημιακό τμήμα. Ο νόμος σε συνδυασμό με τις διατάξεις για την εκπόνηση τετραετών ακαδημαϊκών-αναπτυξιακών προγραμμάτων που όλα τα ΑΕΙ ήταν υποχρεωμένα να συντάσσουν επιδίωκαν να πετύχουν την περιστολή των δαπανών και την αξιοποίηση των διαθέσιμων κονδυλίων σε πιο παραγωγικές για το κεφάλαιο σχολές. Ανάλογα με το βαθμό «συμμόρφωσης [του κάθε ΑΕΙ] προς τα αποτελέσματα της διαδικασίας αξιολόγησης», όπως αυτή προβλεπόταν από το νόμο περί αξιολόγησης της εκπαιδευτικής και ερευνητικής διαδικασίας των ΑΕΙ που αναφέραμε παραπάνω, κάθε πανεπιστημιακό ίδρυμα κατατάσσεται ιεραρχικά στη λίστα (επομένως και τα πτυχία των αποφοίτων θα ιεραρχούνται αντίστοιχα στην αγορά εργασίας). Το κριτήριο για επαρκή ή μη-χρηματοδότησή τους αποτελούσε το μέγεθος των επενδύσεων και των ερευνητικών δραστηριοτήτων που αυτά διεξάγουν.

Μια άλλη σημαντική αλλαγή που επιχειρούσε ο προηγούμενος νόμος πλαίσιο αφορούσε τις διατάξεις για το άσυλο. Το άσυλο αποτελεί τη νομική αποτύπωση των προγενέστερων ταξικών αγώνων μέσα και έξω από το πανεπιστήμιο και έως τώρα διασφάλιζε ως ένα βαθμό μια δυνατότητα κοινωνικής χρήσης του πανεπιστημίου. Σύμφωνα με τον προηγούμενο νόμο αναγνωριζόταν ως το μέσο για την κατοχύρωση και την προστασία του «δικαιώματος στην εργασία». Με τον τρόπο αυτό, «οι απεργίες του διδακτικού ή διοικητικού προσωπικού, καθώς και οι καταλήψεις από μέρους των φοιτητών χαρακτηρίζονται πλέον- στο βαθμό που παρακωλύουν την εκπαιδευτική και ερευνητική διαδικασία – ως ενέργειες που παραβιάζουν το πανεπιστημιακό άσυλο! Η ρύθμιση αυτή σήμαινε την

ποινικοποίηση των φοιτητικών καταλήψεων αλλά και των απεργιών των καθηγητών ή των διοικητικών υπαλλήλων των πανεπιστημίων». Γι' αυτό, ο νόμος Γιαννάκου προέβλεπε τον περιορισμό του ασύλου «στους χώρους των ΑΕΙ που γίνεται εκπαίδευση και έρευνα» με στόχο τη νομιμοποίηση της επέμβασης της αστυνομίας σε εστίες, αίθρια, δρόμους γύρω από τα κτίρια κλπ όταν συμβαίνει κάποια κινητοποίηση ή άλλη «παράνομη» εκδήλωση. Ωστόσο η νέα αυτή «αντίληψη» για το άσυλο δεν μπόρεσε να εμποδίσει τη διεξαγωγή αγώνων μέσα στο πανεπιστήμιο, αλλά και τη χρήση πανεπιστημιακών κτιρίων ως «κέντρα αγώνα», όπως έγινε σε πολλές πόλεις της χώρας το Δεκέμβρη του 2008, και για αυτό η σημερινή υπουργός αισθάνθηκε υποχρεωμένη να επαναδιατυπώσει την κατάργησή του στο νέο νόμο.

Σημαντική πτυχή του παλιού νόμου ήταν επίσης η κατάρτιση εσωτερικού κανονισμού στα πανεπιστήμια βάσει ενός προτύπου που εκδίδεται από το Υπουργείο Παιδείας. Ο πρότυπος εσωτερικός κανονισμός δόθηκε στη δημοσιότητα στις αρχές του Μάρτη του 2008 και μεγάλο μέρος του αφορά την εισαγωγή μέτρων πειθάρχησης των φοιτητών μέσω της θεσμοθέτησης διάφορων πειθαρχικών αδικημάτων, ποινών, διαδικασιών και οργάνων. Είναι χαρακτηριστικό ότι ως πειθαρχικό παράπτωμα ορίζεται η «διατάραξη της λειτουργίας και η προσβολή του κύρους του πανεπιστημίου», με άλλα λόγια οι καταλήψεις και οι κινητοποιήσεις. Επιπλέον, ο πρότυπος εσωτερικός κανονισμός εξειδικεύει τις ρυθμίσεις του νέου νόμου-πλαίσιο, όπως π.χ. τη νέα διαδικασία διεξαγωγής εκλογών για την ανάδειξη των πρυτανικών αρχών, τα καθήκοντα του μάντζερ (ή αλλιώς «γραμματέα») του ΑΕΙ, κλπ. Σύμφωνα με τον πρότυπο εσωτερικό κανονισμό, ο «γραμματέας» είναι υπεύθυνος για την οικονομική διαχείριση του πανεπιστημίου, την τήρηση του εσωτερικού κανονισμού, τη σύνταξη των τετραετών αναπτυξιακών προγραμμάτων, την εισήγηση και το συντονισμό της αναδιάρθρωσης των διοικητικών, οικονομικών και τεχνικών υπηρεσιών του ιδρύματος, κ.α. Προκειμένου να επιβληθεί η σύνταξη εσωτερικών κανονισμών και η εκπόνηση τετραετών αναπτυξιακών προγραμμάτων, να επιβληθεί δηλαδή η εφαρμογή του νόμου-πλαίσιο, προβλέπεται η διακοπή της χρηματοδότησης σε περίπτωση μη συμμόρφωσης ενός ιδρύματος.

Οι εσωτερικοί κανονισμοί εφαρμόστηκαν μόνο όσον αφορά το σκέλος τους που αφορούσε τη διεξαγωγή των πρυτανικών εκλογών. Τα «εμπόδια» που έφερε στην εφαρμογή αυτών των μέτρων η συμμετοχή των φοιτητών στα όργανα διοίκησης και την ανάδειξη των πρυτανικών αρχών προσπαθεί να ξεπεράσει ο νέος νόμος με την εισαγωγή των Συμβουλίων Διοίκησης που θα διορίζουν τον πρύτανη και τους κοσμήτορες των σχολών, δημιουργώντας μια συγκεντρωτική διοικητική δομή και περιορίζοντας το εκπαιδευτικό προσωπικό στο καθαρά εκπαιδευτικό έργο.

Ένα άλλο σημαντικό μέτρο που προσπάθησε να προωθήσει η μεταρρύθμιση Γιαννάκου ήταν η αναθεώρηση του Άρθρου 16, προκειμένου να ανοίξει ο δρόμος στην ιδιωτική τριτοβάθμια παιδεία, αλλά η αντίδραση του φοιτητικού κινήματος υποχρέωσε το ΠΑΣΟΚ που τότε βρισκόταν στην αντιπολίτευση να αποσύρει την υποστήριξή του στο μέτρο και έτσι δεν έγινε δυνατή η ψήφισή του. Σε αντίθεση με ό,τι υποστήριξε η αριστερά εκείνη την περίοδο, η αναθεώρηση του Άρθρου 16 δε σήμαινε την εγκατάλειψη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από το κράτος, αλλά την προσπάθεια μετακύλισης του κόστους αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης στην ίδια την εργατική τάξη, καθώς η σχετική υποχρηματοδότηση του δημόσιου πανεπιστημίου θα έσπρωχνε ένα κομμάτι του φοιτητικού πληθυσμού στην ιδιωτική τριτοβάθμια εκπαίδευση, και την προώθηση της λειτουργίας των δημόσιων πανεπιστημίων με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια.

Έτσι, λοιπόν, ενώ ο βασικός ρόλος τους δεν έχει φυσικά αλλάξει, τα πανεπιστήμια καλούνται τώρα να επανακαθορίσουν τις στρατηγικές τους για να μπορέσουν να επιτελέσουν το καθήκον της αναπαραγωγής (και ταυτόχρονα πειθάρχησης/διαίρεσης/κατανομής) του εργατικού δυναμικού μέσα σε συνθήκες όξυνσης της καπιταλιστικής κρίσης. Από την ύπαρξη διδάκτρων για την παρακολούθηση σεμιναρίων κατάρτισης ή μεταπτυχιακών προγραμμάτων οργανωμένων στη βάση συγκεκριμένων εμπορευματικών προδιαγραφών, μέχρι την εντατικοποίηση των σπουδών και την επιβολή κατά βάση απλήρωτης (ή έστω κακοπληρωμένης) εργασίας στους φοιτητές (προπτυχιακού ή μεταπτυχιακού/ διδακτορικού επιπέδου) διαγράφεται μια σειρά μέτρων που τελικό σκοπό έχουν τη δημιουργία ενός ευέλικτου, εξατομικευμένου, πειθαρχημένου και υποτιμημένου εργατικού δυναμικού που, να μην το ξεχνάμε, θα κληθεί να αναλάβει ένα όλο και μεγαλύτερο κομμάτι των εξόδων της κοινωνικής του αναπαραγωγής (σε αυτό το πλαίσιο άλλωστε εντάσσεται και ο περιορισμός των δωρεάν συγγραμμάτων που προβλέπεται από το νέο νόμο). Σε καμιά περίπτωση βέβαια δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι η υποτίμηση είναι ομοιόμορφη και καθολική, καθώς οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές στοχεύουν κυρίως στην **όξυνση των διαχωρισμών και στη μετακύλιση του κόστους αναπαραγωγής της εργατικής τάξης στην ίδια την εργατική τάξη** μέσω ενός ανταγωνιστικού μοντέλου: τμήματα της εργατικής τάξης απολαμβάνουν μεγαλύτερο μισθό, αν ανήκουν στους «επιτυχημένους» του εκπαιδευτικού συστήματος -έστω και αν πρέπει να δουλεύουν από το πρωί μέχρι το βράδυ. Το καπιταλιστικό κράτος καλείται να διαχειριστεί τις προσδοκίες ενός αναπόφευκτα αυξανόμενου, μορφωμένου και ειδικευμένου προλεταριάτου, όχι μόνο την ανεργία/προσωρινότητά του.